

Ny viden og repetitionsarkæologi.

En undersøgelse af rammerne for vidensproduktion i kapitel 8-udgravningerne.

Projektbeskrivelse (antal anslag inkl. mellemrum: 15.429)

Anna Severine Beck

Projektets formål og kontekst

Udgravninger spiller en afgørende rolle i produktionen af arkæologisk viden. Langt de fleste udgravninger, der udføres i Danmark, er afledt af planlagt byggeri eller andet anlægsarbejde og gennemføres i henhold til museumslovens kapitel 8. Før en kapitel 8-udgravning igangsættes, skal den godkendes af Slots- og Kulturstyrelsen, og i denne proces er netop produktionen af ny viden i udgravningen et afgørende kriterie (Slots- og Kulturstyrelsen 2018). Gentagne evalueringer af den arkæologiske virksomhed i Danmark har dog peget på, at definitionen på 'ny viden' er uklar, hvilket har alvorlige konsekvenser for forvaltningen og den praktiske udførelse af kapitel 8-udgravningerne (Kulturarvsstyrelsen 2009, Statsrevisorerne 2018).

På den baggrund er formålet med projektet at *undersøge hvad 'ny viden' er* i en dansk arkæologisk kontekst gennem at kortlægge de aktuelle rammer for vidensproduktion i kapitel 8-udgravningerne. Målet er at skabe et solidt og veldefineret grundlag for en tydeligere og mere målrettet vidensproduktion i kapitel 8-udgravningerne og en klarere forvaltning af disse i fremtiden.

Når størstedelen af udgravninger i Danmark udføres som kapitel 8-udgravninger, er det rammerne omkring disse - teoretisk og praktisk - der i høj grad definerer den arkæologiske viden, der skabes. Slots- og Kulturstyrelsens godkendelse af hver enkelt udgravning på baggrund af deres bidrag til den generelle arkæologiske viden, skal sikre, at det kun er nødvendige og relevante udgravninger, der gennemføres. Vurderingen sker på baggrund af en faglig indstilling udarbejdet af det ansvarlige museum. Indstillingen beskriver det videnskabelige argument - og dermed selve grundlaget - for udgravningen.

Grundlaget for vidensproduktionen i kapitel 8-udgravningerne har dog gentagne gange været genstand for kritik, først i den internationale evaluering af den arkæologiske virksomhed, der blev gennemført i 2008-2009, og senest i en rapport fra Rigsrevisionen fra marts 2018 (Kulturarvsstyrelsen 2009, Statsrevisorerne 2018). Fælles for kritikken er, at den slår ned på at

kriterierne for 'ny viden' er ikke klart definerede, og at de faglige indstillinger er for uens og mangelfulde samt løsrevne fra den aktuelle forskning, nationalt så vel som internationalt. Dette giver problemer for vurderingen af relevansen af udgravningerne, som ofte kommer til at fremstå som gentagelser af gamle problemstillinger; lidt nedsættende kaldt for repetitionsarkæologi.

Svaret på kritikken i både den internationale evaluering og i Rigsrevisionens rapport er en anbefaling om fastere rammer for de faglige indstillinger og en systematisering af koblingen til den nyeste forskning og viden på området. Det har blandt andet resulteret i udarbejdelsen af nationale arkæologiske strategier på specifikke perioder og områder (Kulturstyrelsen 2015a, 2015b, 2015c, 2015d). Fremfor mangelfulde faglige indstillinger eller inkonsistent forvaltning, er det dog projektets hovedtese, at problemerne i stedet skyldes konflikten mellem to vidt forskellige og til dels modsatrettede vidensparadigmer, der er til stede i kapitel 8-udgravningerne, nemlig 'den totale registrering' og 'den problemorienterede undersøgelse'.

Den totale registrering betegner et vidensparadigme, hvor den arkæologiske udgravning ses som indsamling af data, der udfylder huller i den 'totale' viden om fortiden. Med andre ord: jo mere komplet en samling er, desto mere komplet et billede af fortiden vil der kunne skabes (Lucas 2012:40). I den totale registrering er det således fundene, der styrer, hvilken viden, der produceres ud fra opfattelsen, at 'nye fund er lig med ny viden'. Den problemorienterede undersøgelse betegner derimod et vidensparadigme, hvor viden produceres i besvarelsen på målrettede forskningsspørgsmål. Hvilke typer af forskningsspørgsmål, der stilles, styrer på den måde, hvilken type af viden, der produceres. Den totale registrering vil ideelt set stræbe efter at registrere alt, så fortidsmindet er 'bevaret i arkivet' til fremtidig forskning, hvorimod den problemorienterede undersøgelse vil prioritere målet i, hvad der skal undersøges, og hvordan det undersøges for derigennem at skabe forskningsresultater i selve udgravningen men derimod nedprioritere registrering for fremtid forskning.

Ideen om den totale registrering tillægges traditionelt museerne og deres registreringspraksis, hvor der ses en generel tendens til en konstant søgen efter mere præcise data, mere detaljerede analyser og mere systematiske indsamlinger til at opnå et komplet overblik over fortiden. Den totale registrering er blandt andet repræsenteret i museernes hverdag ved databasen Fund&Fortidsminder, hvorigennem alle udgravninger administreres og afrapporteres. Den problemorienterede undersøgelse er til gengæld beskrevet som præmis for de faglige indstillinger, der indsendes til Slots- og Kulturstyrelsen, og som beskriver det videnskabelige argument for udgravningen (Kulturarvsstyrelsen 2009:8, Slots- og Kulturstyrelsen 2018). De arkæologiske museer er på den måde underlagt begge vidensparadigmer ved i princippet at skulle følge den

problemorienterede undersøgelser i den faglige indstilling til udgravningen, men samtidig være underlagt paradigmet om den totale registrering i afrapporteringen af udgravningerne. Dette skisma skaber uklare forventninger til, hvad arkæologisk viden er, i forhold til udgravningerne og er derfor problematisk for forvaltningen og udgravningspraksis, og i sidste ende for vidensproduktionen i kapitel 8-udgravningerne.

ontologiske og...

I lyset heraf vil en undersøgelse af det gældende epistemologiske grundlag for vidensproduktionen i kapitel 8-udgravningerne være relevant for at identificere problemerne og dermed skabe et grundlag for fremadrettede løsninger. Projektet vil derfor kortlægge hvilke opfattelser og redskaber, der styrer vidensproduktionen i kapitel 8-udgravningerne ved at undersøge den generelle opfattelse af, hvad arkæologisk viden er, henholdsvis blandt de gravende arkæologer, de administrerende museumsinspektører og i de forvaltende organer og diskutere opfattelserne i forhold til anvendt udgravningspraksis og afrapportering. Undersøgelsen vil bidrage med en væsentlig indsigt i det teoretiske og praktiske grundlag for kapitel 8-udgravningerne og er dermed vigtig for en bedre forståelse af kapitel 8-udgravningernes bidrag til den arkæologiske videnskab. Resultaterne af projektet kan indgå i en gentænkning af kapitel 8-arkæologien, der kan lede til mere målrettede kapitel 8-udgravninger, en større produktion af 'ny viden' og en klarere forvaltning af arkæologien inden for de eksisterende økonomiske rammer.

Teoretisk baggrund

Den danske arkæologi er grundigt forankret i en stærk empirisk tradition. Gennem de sidste 40 år har dansk arkæologi især været karakteriseret af etableringen og udviklingen af logistikken omkring kapitel 8-arkæologien. Det betyder, at hovedfokus har været på de praktiske elementer af den store dataindsamling, som skete på baggrund af de mange kapitel 8-udgravninger, fremfor udviklingen af den teoretiske arkæologi. Det betyder blandt andet at diskussionen om, hvad arkæologisk viden er, ikke er fulgt med udviklingen i den internationale arkæologi.

Internationalt set har debatten omkring, hvad arkæologisk viden er, dog eksisteret længe, hvor grundlaget for den arkæologiske viden både diskuteres og udfordres. Dette er sket især indenfor den teoretiske arkæologi, hvor både processuelle, post-processuelle og idag også ny-materialistiske tilgange til arkæologien har udfordret den oprindelige kultur-historiske og meget empiriske forståelse af hvad arkæologisk viden er (f.eks. Clarke 1968, Tilley 1994, Hodder 1999, Olivier 2011, Lucas 2012, Nativ 2017). Men debatten findes også inden for den praktiske arkæologi, hvor særligt samtidsarkæologiske undersøgelser, et felt der er vokset frem over de sidste

30-40 år, til stadighed udfordrer, hvad det arkæologiske materiale er (f.eks. Rahtje & Murphy 2001, Graves-Brown et al 2013, Pétursdóttir & Olsen 2014, Beck & Sørensen 2017).

Den internationale debat har dog kun haft lille afsmitning på den faglige debat i dansk arkæologi (Beck 2017a). Der har været forsigtige tilløb til at diskutere de teoretiske implikationer af forskellige opfattelser af, hvad arkæologisk viden er (f.eks. Madsen 1988, Mikkelsen 1998:10-11, Jensen 2005, Møller et al 2011:4), men hvor den teoretiske debat kun har haft ganske lille afsmitning på udgravningspraksis. På trods af at det gældende vidensparadigme har konsekvenser for både forvaltning og udgravningspraksis, er den teoretiske debat heller ikke blevet fulgt op af egentlige undersøgelser af de praktiske forhold (se dog Beck 2017b).

Der er således en markant mangel på indsigt i selve grundlaget for produktionen af arkæologisk viden i dansk arkæologi. Det er denne mangel, som projektet vil søge at udfylde ved at udføre en undersøgelse, som både inddrager den teoretiske debat og de konkrete praktiske redskaber i forvaltningen og udgravningen.

Projektet vil på den måde bringe en bredere international debat ind i en konkret dansk kontekst, hvor den vil bidrage med relevante, nye perspektiver. Således kan projektet ses som en uafhængig, men naturlig opfølgning på den internationale evaluering af den arkæologiske virksomhed i Danmark og den nyligt offentliggjorte rapport fra Rigsrevisionen (Kulturarvsstyrelsen 2009, Statsrevisorerne 2018).

Derudover udgør projektet en opfølgning på mit eget netop afsluttede phd-studie, der blandt andet præsenterede en grundig analyse af både det teoretiske og det praktiske grundlag for bebyggelsesarkæologien i Danmark og diskuterede mulighederne for nye retninger inden for feltet ud fra en ændring af opfattelsen af, hvad det arkæologiske materiale er (Beck 2017a).

Endelig skal projektet ses som en måde at bringe mere forskning ind i museernes virke både gennem det konkrete projekt, men også gennem implementering af undersøgelsens resultater på museernes arbejde der skal skærpe udarbejdelsen af de faglige indstillinger og den konkrete udgravningspraksis fremadrettet.

Metode og empiri

Formålet med projektet skal opnås gennem at belyse rammerne for vidensproduktion i kapitel 8-udgravningerne. Undersøgelsen er derfor bygget op omkring den arkæologiske proces således at alle dele af processen er inddraget i undersøgelsen fra den faglige indstilling over udgravning til

afrapportering. Selve undersøgelsen består af fire delundersøgelser, der inddrager både kvantitative og kvalitative data.

Delundersøgelserne er:

- en **interviewundersøgelse** af henholdsvis gravende arkæologer, museumsinspektører og Slots- og Kulturstyrelsens sagsbehandlere med det formål at kortlægge den generelle opfattelse af hvad arkæologisk viden er set fra kapitel 8-arkæologiens perspektiv, da dette i høj grad danner baggrund for de faglige indstillinger og de videnskabelige argumenter forud for en udgravning.
- en **analyse af de faglige indstillinger**, der fokuserer på en karakteristik af hvilke typer af forskningsspørgsmål, der stilles forud for den arkæologiske udgravning og dermed danner udgangspunktet for udgravningen. De identificerede spørgsmål, der stilles, skal sammenholdes med de forskningsspørgsmål, der præsenteres i de arkæologiske strategier.
- en **analyse af de anvendte redskaber til sikring af viden fra udgravningen** hvilket indebærer en analyse af de databaser og arkiver, der bruges til sikring af viden. Hovedspørgsmålet er hvilken type data, der skabes på baggrund af de eksisterende arkiver og som gives videre til fremtidig forskning.
- en **sammenholdning mellem indstilling og udgravningsberetning**, der skal belyse hvordan indstillingerne 'udføres' i praksis. Undersøgelsen er en evaluering af, hvor stor indflydelse de faglige indstillinger og deres forskningsspørgsmål har på selve udgravningen og på afrapporteringen.

Hver af delementerne udgør i princippet en selvstændig undersøgelse, men deres rækkefølge gør, at der er en naturlig progression imellem dem således, at den foregående undersøgelse underbygger den næste. Interviewundersøgelsen danner baggrund for analysen og karakteristikken af de faglige indstillinger, som danner baggrund for analysen af de anvendte redskaber i udgravningen, der endelig danner grundlag for sammenholdningen mellem indstillinger og udgravningsberetninger. Resultaterne og konklusionerne fra delundersøgelserne skal til sidst sammenstilles til en samlet konklusion.

Projektet skal udføres som et post.doc.studie forankret i Museum Sydøstdanmarks afdeling for kulturarv. Undersøgelsen tager udgangspunkt i museets arbejde med kapitel 8-arkæologien, men i relevante dele af undersøgelsen skal en række udvalgte danske museer og Slots- og Kulturstyrelsen også inddrages. De inkluderede museer skal udvælges på baggrund af en repræsentativ samling af

både store og små museer. Selve undersøgelsen bliver foretaget med fokus på en specifik dansk kontekst, men med kig til andre arkæologiske traditioner i lande, som vi normalt sammenligner os med. For at sikre det internationale udsyn er der indlagt to forskningsophold, hver af én uge ved forskningsprogrammet GRASCA, Linné Universitetet i Kalmar, hvor der forskes i hvordan den svenske kontraktarkæologi (den svenske kapitel 8-arkæologi) kan forbedre deres bidrag til samfundet (Linné Universitetet 2018).

Udkomme

Forskningsprojektets målgruppe er det danske arkæologiske miljø, særligt dem der arbejder inden for kapitel 8-arkæologien.

Undervejs i projektet skal undersøgelsens resultater formidles ved to workshops, afholdt for Museum Sydøstdanmarks arkæologer, med fokus på henholdsvis de faglige indstillinger og afrapporteringen af udgravningerne. Ved hver workshop skal projektets resultater sættes ind i en bredere kontekst og indarbejdes aktivt i konkrete eksempler fra museets egen hverdag.

Ved projektets afslutning skal resultaterne fra projektets delundersøgelser samles i en forskningsrapport, der fremlægger projektets resultater og præsenterer en række anbefalinger til nye tiltag og arbejdsgange i forhold til kapitel 8-arkæologien. Formålet med rapporten er at skabe et redskab der kan bruges i det daglige arbejde ved de arkæologiske museer og i Slots- og Kulturstyrelsens forvaltning til at opnå mere målrettede kapitel 8-udgravninger, en større produktion af 'ny viden' og en klarere forvaltning af arkæologien inden for de eksisterende økonomiske rammer.

Derudover skal resultaterne publiceres i artikler i henholdsvis nationale og internationale fagfællebedømte tidsskrifter (Arkæologisk Forum, Danish Journal of Archaeology, Journal of field archaeology) og præsenteres ved det årlige møde i Organisationen for Danske Museer.

Forskningsplan

Forskningsprojektet planlægges påbegyndt 1. januar 2019 og senest afsluttet 1. september 2020. Selve projektet er berammet til ét årsværk, men på grund af logistikken og koordinering med andre arbejdsopgaver, heriblandt kapitel 8-udgravningerne, er der sat mere end ét kalenderår af til at udføre selve projektet.

- Md. 1 - 3: interviewundersøgelse, forskningsbesøg ved Linné Universitetet, Kalmar
- Md. 4 - 5: analyse af indstillinger, workshop med museumsansatte (fokus på faglige indstillinger)
- Md. 6 - 7: analyse af redskaber i udgravningen
- Md. 8 - 9: sammenholdning mellem indstillinger og beretninger, workshop med museumsansatte (fokus på afrapporteringen)
- Md. 10 - 12: sammenskrivning af artikler og rapport, forskningsbesøg ved Linné Universitetet, Kalmar

Referencer

- Beck, A.S. (2017a) *Assembling the house, building a home. The Late Iron Age longhouse (500-1000 AD)*. Ph.D.afhandling, upubl. Aarhus Universitet, Aarhus.
- Beck, A.S. (2017b) Temporalising the house: exploring alternative perspectives on time and the archaeological record within Danish settlement archaeology. *Danish Journal of Archaeology*, 6 (1), 67–83.
- Beck, A.S. & Sørensen, T.F. (2017) 32 Eyes: Archaeology and the Subjective Gaze. *Journal of Contemporary Archaeology*, 4 (1), 131–152.
- Clarke, D.L. (1968) *Analytical archaeology*. London: Methuen & Co Ltd.
- Graves-Brown, P., Harrison, R. & Piccini, A. (red.) (2013) *The Oxford Handbook of the Archaeology of the Contemporary World*. Oxford: Oxford University Press.
- Hodder, I. (1999) *The archaeological process. An introduction*. Oxford; Malden: Blackwell Publishing.
- Jensen, C.K. (2005) Refleksiv feltarkæologi. Postprocessuel arkæologi i praksis. *Arkæologisk Forum*, 12, 21–24.
- Kulturarvsstyrelsen (2009) *International evaluering af vidensudviklingen i forbindelse med den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed efter den nye museumslov fra 2002*. København: Kulturarvsstyrelsen.
- Kulturstyrelsen (2015a) Strategi for ældre stenalders arkæologiske undersøgelser. København: Kulturstyrelsen.
- Kulturstyrelsen (2015b) Strategi for yngre stenalders arkæologiske undersøgelser. København: Kulturstyrelsen.
- Kulturstyrelsen (2015c) Strategi for middelalderlig landbebyggelses arkæologiske undersøgelser. København: Kulturstyrelsen.

- Kulturstyrelsen (2015d) Strategi for middelalderens ødekirkers arkæologiske undersøgelser. København: Kulturstyrelsen.
- Linné Universitetet (2018) *Grasca - graduate school in contract archaeology*. Tilgængelig på: <https://lnu.se/en/education/PhD-studies/archaeology/grasca/> [Tilgået 15.04.18]
- Lucas, G. (2012) *Understanding the archaeological record*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Madsen, T. (1988) Prioritering i arkæologien. I: Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat (red.): *Arkæologiske Udgravninger i Danmark 1987*, s. 20–23. København: Det arkæologiske nævn.
- Mikkelsen, D.K. (1998) Bopladsudgravninger: en forskningsmæssig status. I: Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat (red.): *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1997*, s. 7-15. København: Det arkæologiske nævn.
- Møller, N.A., Qvistgaard, S.S. & Jensen, S.F. (2011) Bebyggelsesarkæologi anno 2010. I: N.A. Møller, S.S. Qvistgaard & S.F. Jensen (red.): *Nyt fra Vestfronten. Nord- og Vestjyske bebyggelser fra ældre jernalder. Beretning fra et colloquium i Ribe, oktober 2010.*, s. 7-12. København: SAXO-Instituttet, Københavns Universitet.
- Nativ, A. (2017) No compensation needed: On archaeology and the archaeological. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 24 (3), 659–675.
- Olivier, L. (2011) *The Dark Abyss of Time*. Lanham, London: Rowlam & Littlefield.
- Pétursdóttir, Þ. & Olsen, B. (2014) An archaeology of ruins. I: B. Olsen & Þ. Petursdottir (red.): *Ruin Memories: Materialities, Aesthetics and the Archaeology of the Recent Past*, s. 1-30. London: Routledge.
- Rathje, W.L. & Murphy, C. (2001) *Rubbish! The archaeology of garbage*. Tucson: University of Arizona Press.
- Slots- og Kulturstyrelsen (2018) *Arkæologiske strategier for udgravninger i Danmark*. Tilgængelig på: <https://slks.dk/fortidsminder-diger/arkaeologi-paa-land/museernes-arkaeologiske-arbejde/arkaeologiske-strategier/arkaeologiske-strategier/> [Tilgået 15.04.18]
- Statsrevisorerne (2018) *Rigsrevisionens beretning om arkæologiske undersøgelser afgivet til Folketinget med Statsrevisorernes bemærkninger*. København: Statsrevisorerne, No. 14/2017. København: Statsrevisorerne.
- Tilley, C. (1994) *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*. Oxford: Berg.